

Onko venäjän tutkimuksella tulevaisuutta Suomessa?

Jyrki Iivonen & Arto Luukkanen

Professori S. H. Rigbyn mukaan historioitsijat ovat eklektisiä olioita, jotka etsivät kekseliäästi uudenlaisia selityksiä ja teorioita selittäessään menneisyyttä (*Rigby* 2006, 110). Tässä kirjoituksessa ei kuitenkaan etsitä uudenlaisia selityksiä menneestä, vaan arvioidaan olemassa olevaa tilannetta – sitä miksi ns. aluetutkimuksen kehittyminen yleensä ja Venäjän tutkimuksen kehittyminen erityisesti on Suomessa ollut niin vaivalloista ja mitä tälle asialle pitäisi jatkossa tehdä.

Ensimmäisenä ongelmana tässä kysymyksenasettelussa on se, tarvitaanko meillä ylipäänsä aluetutkimusta? Toiseksi voidaan esittää kysymys aluetutkimuksen identiteetistä. Onko ylipäänsä olemassa erityisiä aluetutkimuksen teorioita ja metodeja, jotka erottavat sen muista lähestymistavoista? Kolmanneksi pitää tietenkin kysyä, onko Suomella kylmän sodan jälkeisenä tietoyhteiskuntana erityistä käytännön tarvetta aluetutkimuksen kehittämiseen?

Meillä omaksuttu ja sittemmin jo vanhentuneeksi usein mainittu historiantutkimuksen ratkaisu on ollut discipliini- ja tieteenalapohjainen. Se on ollut sinänsä toimiva ja luonteva tapa tarkastella menneisyyttä. Se miksi kyseinen ratkaisu on meillä vallitseva johtuu yliopistolaitoksemme historiasta. Meillä humanistinen ja historiallinen tutkimus syntyivät 1800-luvulla palvelemaan kansallisen identiteetin rakentamisen prosessia, samaan tapaan kuten monissa Keski- ja Itä-Euroopan maissa 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. (*Hanak* 1988, xi). Erityisen hyvä vertailukohta on Puolan kansakunnan muotoutumisprosessi. Se missä meillä kansakuntaa loi historiantutkimukseen nojautunut J. V. Snellman, sen Puolassa teki kansalliseen kulttuuriin vahvasti ankkuroitunut Adam Mickiewicz teoksellaan *Puolan kansan aikakirjat* (1832).

Tämä kansallisen historiantutkimuksen ja kansallisen kulttuurin välinen avioliitto on pitänyt hyvin pintansa ja on perusteltu vieläkin. Sen vaikutus näkyy erityisesti yliopistoissa ja akateemisessa tutkimuksessa, joiden institutionaaliset peruspilarit uudistuvat hitaasti ja joiden painopistealueet muuttuvat aina viiveellä. Opettajiksi valmistuneiden historianopiskelijoiden määrä on kuitenkin saavuttanut saturaatiopisteen, minkä vuoksi meillä on huomattavaa ylitarjontaa klassisista historianmaistereista. Joskus näyttääkin siltä, että tämän hetkinen koulutusrakenne tuottaa oikeita ihmisiä hyvällä koulutuksella väärin tehtäviin ja vääriä ihmisiä huonolla koulutuksella oikeisiin tehtäviin.

Toisaalta voidaan väittää, että kiihkeällä tempolla muuttuvassa maailmassa yliopistolista menneisyudentutkimusta uhkaa kasvava eristäytyminen ja marginalisoituminen. Yhteiskunnan kokonaisedun kannalta ei voi olla tarkoituksenmukaista, että yhtäältä luodaan sinänsä ansioituneiden mutta samalla turhautuneiden väärinkoulutettujen akateemikkojen ryhmä ja toisaalta jätetään kouluttamatta ihmisiä tehtäviin joissa heitä kipeästi tarvittaisiin. Koulutuksen rakenteita ei tietenkään voida tai pitää muuttaa hetkessä erilaisten suhdannevaihtelujen tuulenpuuskien mukaan, mutta tämä tosiseikka vain korostaa entisestään strategisen ja pitkäjänteisen suunnittelun merkitystä. Tästä meillä näyttääkin tällä hetkellä puuttuvan niin visio kuin vaihtoehtokin.

Aluetutkimus – vaihtoehto klassiselle historialle vai sen monipuolistaja?

Professori Irma Sulkunen esitti äskettäin virkaanastujaisesityksessään (*Sulkunen* 2006, 30-35) osuvasti historiantutkimuksen (ja tietenkin myös aluetutkimuksen) tärkeimmän, sen ydintä

hipaisevan kysymyksen: mikä historiassa on totta? Historiantutkimuksen perustehtävänä onkin nähty olevan menneisyyden "totuuden" rekonstruktio, joskus se taas on ollut lukemattomien tulkintojen valtameri, josta jokainen on voinut valita itselleen mieluisan palasen.

Aluetutkimuksen eli poikkitieteellisen tietyn maantieteellisen alueen tutkimuksen ja sitä koskevan opetuksen olemassaolon tärkeää peruste on ollut se, miten tutkimuksen tulokset ovat kyenneet vastaamaan uudensuolaisiin kulttuurisiin haasteisiin. Aluetutkimuksella on tässä kilvassa ollut huono menestys homogeenisissa kansallisvaltioissa, koska niissä on perinteisesti tarvittu kansallisen olemassaolon oikeutusta uusintavaa tutkimusta. Kansallisesti heterogeenisissä, usein imperiaalisen menneisyyden omaavissa valtioissa taas on ollut luonnollista pyrkimys aluetutkimukseen, koska nykyisyyden ja tulevaisuuden oikeutuksia ei niissä tarvitse etsiä menneisyydestä, niin loistokas kuin se olisi ollutkin. Aluetutkimuksen syntymaita ovat siksi sellaiset globaalit suurvallat kuin Iso-Britannia ja Yhdysvallat, vähäisemmässä määrin myös Saksa. Neuvostoliitossa menneisyyden hallinta taas palveli suoraan nykypäivän ja tulevaisuuden tarpeita ja oli siksi keskitettyä ja poliittisesti motivoitunutta. Ulkopuolinen maailma oli siellä uhka, ei sinänsä mielenkiintoinen tutkimuskohde.

Aluetutkimuksen lähestymistapa on ollut perinnältään monitieteistä ja on perustunut alue- maantieteeseen. Sen maantieteellisenä perustana ovat olleet ympäristö ja väestötieteet, joilla on selkeitä yhtymäkohtia oppiaineeseen nimeltä maantiede. Monissa maissa maantiede ja historiatieteet kuuluvat perinteisesti samaan tiedekuntaan, ja tällaisessa alueellisessa kokonaisuudessa tieteenalat tulevatkin useasti saman tutkimusproblematiikan piiriin.

Keskeisintä hyvälle aluetutkimukselle on ollut kuitenkin historiallisesta perspektiivistä lähtevä kulttuurin tutkimus, minkä ohella alueen sosiaalisia ja kulttuurisia erityispiirteitä voidaan tarkastella useamman tieteenalan kuten sosiologian, historian, teologian, kulttuuri- ja sosiaaliantropologian, antropologisen lingvistiikan, uskontotieteen ja arkeologian näkökulmista, vain muutamia esimerkkejä mainitaksemme. Aluetutkimuksen erityisen mielenkiinnon kohteisiin kuuluvat myös ko. alueen lainsäädäntö, yhteiskunta ja talous, jolloin tutkittavaa kohdetta tarkastellaan omana alueellisena, kulttuurisena ja historiallisena kontekstinaan.

Alueellista kokonaisuutta tarkastellaan usein eri tieteenalan näkökulmasta niiden perus-

metodeja kunnioittaen. Jos lähestymistapa on esimerkiksi historiallinen, ovat metoditkin sen mukaisia. Aluetutkimuksessa ei sinänsä ole yleistoreettisista aineista poikkeavia metodeja. Aluetutkimus oppiaineena eroaa yleistoreettisista aineista siinä, että siinä erikoistutaan omassa alueellisessa kontekstissaan tutkimukseen, jossa ongelmaa lähestytään monipuolisemmin, kahden tai useamman tieteenalan lähtökohdista. Tällöin esille tulevat eri tieteenalojen metodiset ansiot ja rajoitukset, mikä edesauttaa tieteellisen ajattelun luonteen syvempää ymmärtämistä yleensäkin. Käytäntö on osoittanut, että monet uusista tieteen uusista oivalluksista ovat tapahtuneet monitieteisissä tutkimushankkeissa, joissa operoidaan useiden tieteenalojen metodologisessa rajamaastossa.

Yhdysvaltalainen professori Arthur E. Adams ilmaisi saman asian vuonna 1964 ilmestyneessä kirjoituksessaan seuraavasti pohtiessaan hyvän Neuvostoliitto-tutkijan edellytyksiä:

"...tällaisen henkilön tulee tuntea hyvin oman tieteenalansa pääteoriat ja mallit. Sen lisäksi hänellä on oltava käsitys kaikkein keskeisimmistä poliittisista, taloudellisista ja sotilaallisista kysymyksistä. Hänen täytyy tuntea uusien viisivuotissuunnitelma ja kuinka se on täytetty. Hänen täytyy tuntea marxismi-leninismien peruseräkkeet ja ortodoksisen kirkon rituaalit. Hänellä tulee olla syvä kiinnostus klassiseen venäläiseen kirjallisuuteen Pushkinista Tšehoviin. Ja lopuksi hänellä täytyy olla lähes täydellinen venäjänkielen taito." (Lainattu teoksessa *Iivonen* 1984; alkujaan Adams, Arthur E. (1964): *The Hybrid Art of Sovietology – Survey*, No. 40/1964).

Yhdysvaltalaisen tutkimuksen tuolloinen valtavirta totalitarismi voidaankin nähdä niin neuvostotodellisuuden erityisyyttä kuvaavana kertomuksena kuin sosialistista yhteiskuntaa kokonaisvaltaisesti tutkivana metodologisena lähestymistapana.

Suomen kannalta on kylmän sodan jälkeisessä maailmassa olemassa viisi erityisen tärkeää aluetutkimuksen painopistealuetta: Venäjä, Yhdysvallat, Euroopan Unioni, islamilainen maailma ja Itä-Aasia (Japani, Kiina ja Korea). Niistä meille läheisin ja luonnollisin on tässä tarkastelussa Venäjään kohdistuva tutkimus, johon onkin kiinnitetty kasvavaa huomiota. Myös Amerikan tutkimus on organisoitu Suomessa suhteellisen hyvin. Mikäli eduskunta perustaa suunnitelmien mukaisesti uuden kansainvälisen politiikan tutkimuslaitoksen, saadaan myös EU-tutkimukselle hyvät lähtökohdat. Islamilaisen maailman ja Itä-Aasian tutkimuksen kohdalla tilanne on ainakin vielä ongelmallisempi.

Tapaustutkimus: Venäjän tutkimuksen traditioista

Moskovan Venäjä ennen Pietari Suuren hallintokautta oli läntisen Euroopan näkökulmasta salaperäinen ja sulkeutunut valtakunta, joka myös tarkoin varjeli erillisyyttään. Venäjä ”löydettiin” Euroopassa itse asiassa samaan aikaan kuin löytöretkiä tehtiin muihinkin ilmansuuntiin. Ensimmäiset Venäjän tutkimuksen klassikot, kuten Sigismund Herbersteinin, Adam Oleariuksen ja Giles Fletcherin teokset kuvailivat kohdettaan hyvin samaan tapaan kuin tutkimusmatkailijat kertoivat Amerikasta, Kiinasta, Afrikasta ja muista eksoottisista seuduista.

Venäjän sulkeutuneisuuden ja sen kulttuurisen ja yhteiskunnallisen erilaisuuden takia se on pysynyt tähän päivään saakka muusta Euroopasta erillisenä alueena, jota on pyritty ymmärtämään ja selittämään kokonaisvaltaisen tutkimuksen keinoin. Matalimmillaan Venäjän ja Länsi-Euroopan välinen juopa oli maaorjien vapauttamisen ja Lokakuun vallankumouksen välisenä aikana vuosina 1861–1917, jolloin maa alkoi nopeasti kulkea kohti teollisuusyhteiskuntaa. Tämän kauden jälkipuoliskolla Venäjä lähentyi poliittisesti Ranskaa ja sittemmin myös Englantia, mutta sen kulttuurinen ja yhteiskunnallinen erikoisuus säilyivät yhä voimakkaina.

1800-luvun lopulla alkoivat saksalaiset tutkia Venäjää systemaattisesti ja ensimmäisen maailmansodan aikana myös englantilaiset osallistui-
vat näihin ponnisteluihin. Englannissa tutkimus ja opetus keskittyivät aluksi Lontoon yliopistoon, jonne perustettiin vuonna 1912 School of Slavonic and East European Studies. Täällä ryhdyttiin käsittelemään monitieteellisesti ensimmäisessä maailmansodassa hajonneiden Venäjän ja Itävalta-Unkarin keisarikuntien seuraajavaltiota, myös Suomea. Opintahjon kansainvälisesti ehkä kaikkein tunnetuin hahmo oli professori Hugh Seton-Watson.

Maailmansotien välisenä aikana alan tutkimus keskittyi Saksaan ja Englantiin; monitieteisyyden traditio alkoi voimakkaasti korostua bolshevistisen Neuvostoliiton *sekreetti* luonteen johdosta. Tutkimuksen kohde oli siinä määrin läntisestä Euroopasta eristäytynyt, että perinteiset metodit eivät olleet kovinkaan käytökelpoisia lähdeaineiston puutteen ja sen laajamittaisen väärentämisen takia.

Toisen maailmansodan aikana Neuvostoliiton kohdistuva tutkimus sai voimakkaan piristysruiskeen, kun sotilaallisesti tärkeää liittolaista haluttiin oppia ymmärtämään. Sodan jälkeen int-

ressi kasvoi entisestäänkin, ja tutkimuksen kärki siirtyi Yhdysvaltoihin, missä alkoivat kehittyä sovjetologian omat menetelmät ja teoriat. Tyypillistä sovjetologialle sanan laajassa merkityksessä oli pyrkimys Neuvostoliiton kokonaisvaltaiseen tuntemiseen, jotta sen politiikkaa, voimavaroja, mahdollisuuksia ja rajoituksia voitaisiin ymmärtää. Kremlologia mainitaan usein sovjetologian synonyymina. Se oli kuitenkin vain yksi sen kapea osa-alue, joka keskittyi Neuvostoliiton ylimmän johdon keskinäisten valtasuhteiden arviointiin.

Vallitseva tiedonintressi oli voimakkaasti poliittinen ja sotilaallinen, mutta sen puitteissa pidettiin tärkeänä myös neuvostoihmisen psykologian ja sen yhteiskunnan ja kulttuurin toimintatapojen ymmärtämistä. Tämä pyrittiin saavuttamaan monitieteisellä lähestymistavalla, jossa kirjallisuudesta, kansanperinteestä, hallinnollisesta traditiosta ja uskonnostakin haettiin vinkkejä siihen, miten virallisia dokumentteja oli luettava.

Sovjetologian tärkeimpänä tavoitteena oli kylmän sodan asettamista tarpeista johtuen Neuvostoliiton poliittisen käyttäytymisen ennustaminen. Nytemmin onkin usein arvioitu, että se onnistui tehtävässään huonosti, koska Neuvostoliiton hajoamista ei pystytty ennustamaan.

Sovjetologian piirissä käyty itsekriittinen keskustelu on kuitenkin päätyntä varsin valoisaan käsitykseen alan metodologisesta tasosta. Poliittisen historian ennustaminen on asia, jota nykyisen käsityksen mukaan on pidettävä jo sinänsä mahdottomana, koska se viime kädessä perustuu laskemattomaan inhimilliseen tekijään. On pikemminkin niin, että juuri ne jotka lopulta olivat ennustuksissaan eniten oikeassa, saivat aikanaan osakseen kaikkein voimakkainta arvostelua.

Venäläisen tradition ymmärtämiseen tähtäävä monitieteinen tarkastelu ei ole kärsinyt romahdusta. Se on yhä voimissaan käytännöllisesti katsoen kaikissa Venäjän tutkimuksen instituuteissa eri puolilla maailmaa. Yksi sen maineikkaimmista edustajista on ollut Richard Pipes, joka aikanaan toimi myös presidentti Reaganin turvallisuuspoliittisena neuvonantajana. Hänen tässä tehtävässä edustamansa linjan voidaan katsoa edesauttaneen merkittävällä tavalla Neuvostoliiton hajoamista. Pipesin hiljattain ilmestynyt omaelämäkerta *Vixi* (olen elänyt) voisikin yhtä hyvin olla nimeltään *Vici* (olen voittanut).

Läntisen Venäjän-poliittikan vakavin epäonnistuminen tapahtui ns. siirtymäkauden kansantaluuteen liittyneessä politiikassa, joka jonsi niin

kutsuttuun IMF-ortodoksiaan. Tämän doktriinin tunnetuimmat kehittäjät, yhdysvaltalainen Jeffrey Sachs ja ruotsalainen Anders Åslund, tulivat monitieteisen Venäjän tutkimuksen traditi- on ulkopuolelta ja uskoivat läntisen taloustieteen perusideoiden pätevän myös siirtymäkauden Venäjällä. Tämän shokkiterapiaksi kutsutun doktriinin epäonnistumista kuvaa Sachs tunnettu lausahdus, jonka mukaan kirurgit (eli maailmanpankin asiantuntijat) avasivat potilaan rintakehän ja huomasivat hämmästykseksen, että siellä oli aivan erilainen elimistö kuin oli luultukaan. Tämä varoittava esimerkki muistuttaa meitä siitä, miten vaarallisiin seurauksiin lähestymistavan ka- pea-alaisuus ja vieraan kulttuurin erityspiirteiden huomiotta jättäminen saattavat johtaa.

Toisaalta on tietenkin totta, että Venäjää voi- daan tutkia myös eri tieteenalojen klassisten meto- dien avulla: siellä voidaan esimerkiksi tehdä haastatteluja ja tilastollisia analyyseja sekä käyt- tää arkistoja. Siellä voidaan matkustaa ja tehdä havaintoja. Neuvostoajan sulkeutuneisuus ja sa- lamyhkäisyys on suurimmaksi osaksi mennei- syyttä. Tämä ei kuitenkaan ole vienyt pohjaa eikä tarvetta monitieteiseltä lähestymistavalta, jota on kehitetty kymmenien vuosien ajan Euroo- pan ja Yhdysvaltain parhaissa yliopistoissa ja tut- kimuslaitoksissa. Venäjän tutkimuksen traditio täydentyy ja kehittyy nyt erityisen voimakkaas- ti sen ansiosta, että siihen antavat panoksensa myös itse venäläiset sekä siksi että tutkimuksen mahdollisuudet ovat laajentuneet samalla kun vanhoja ja usein enemmän tai vähemmän kaa- vamaaisia käsityksiä voidaan kritisoida ja täyden- tää uudella aineistolla.

Läntisen Venäjän tutkimuksen monitieteinen perinne nauttii erittäin suurta arvostusta myös parhaissa venäläisissä (aikaisemmin neuvosto- liittolaisissa) tutkimuslaitoksissa ja on saamas- sa sieltä paljon eteviä seuraajia [1].

Tutkimuksen kärki on kuitenkin yhä Yhdys- valloissa ja Länsi-Euroopassa. Kun Suomi on 1980-luvulta alkaen ollut kehittämässä aktiivi- sesti omaa Neuvostoliiton ja sen jälkeen Venäjän tutkimustaan, se on myös väistämättä joutunut aloittamaan läntisen monitieteisen tradition omaksumisesta. Tässä on mahdollista todeta, että suomalainen Venäjän tutkimus on kansain- välisesti katsoen kiinnittänyt suhteellisen vähän huomiota historiaan ja kulttuuriin, joita muual- la aina on pidetty keskeisenä avaimena Venäjän ymmärtämiseen. Tämä on helppo havaita niin Venäjän tutkimuksen keskusten oppikursseis- ta kuin alan keskeisten aikakauslehtien sisällys- luetteloista.

Koska Venäjää on yhä pidettävä erillisenä kulttuuripiirinä, on tarpeen sanelema seikka, et- tä sen asiantuntijoiksi koulutautuvat opiskelijat saavat laaja-alaisen pohjakoulutuksen, jossa his- torian ja kulttuurin osuus korostuu. Vasta tämä auttaa heitä asettamaan nyky-Venäjän ilmiöt oi- keaan perspektiiviin ja kohtaamaan venäläiset partnerit tasavertaiselta pohjalta leimautumatta tietämättömiksi tunkeilijoiksi. Työelämän piiris- sä on tämä tarve todettu ja valitettu myös sitä, että niin yksipuolinen filologin koulutus kuin no- peaan erikoistumiseen tähtäävät pikakurssitkin ovat riittämätön pohja hyväksi Venäjä-ekspertik- si tulemiselle.

Monitieteisellä Venäjän tutkimuksella ei si- nänsä ole omaa metodologiaa, joka poikkeaisi normaaleista tieteellisen ajattelun säännöistä. Kysymys on pikemminkin siitä, että länsieu- rooppalaisesta poikkeavana kulttuurina omine rakenteineen ja traditioineen Venäjä edellyttää tutkijalta tavallista enemmän juuri omiin eritys- piirteisiinsä kohdistuvaa tuntemusta, jota ei ole mahdollista hankkia tutkimalla sen sijaan jota- kin toista maata. Vertaileva perspektiivi on sen sijaan tietenkin mitä tarpeellisin ja se onkin tär- keä osa Venäjän tutkimuksen traditiota.

Monitieteisyys Venäjän tutkimuksessa tar- koittaa ennen muuta kohteen tarkastelua eri tieteenalojen näkökulmasta, mikä tarjoaa myös vertailevan perspektiivin ja selkiyttää käsityk- siä eri tieteenalojen ja niiden käyttämien ky- symyksenasettelujen ansiosta ja rajoituksista. Monitieteisissä seminaareissa tämä edesaut- taa opiskelijoita, jotka ovat perus- ja aineopin- noissa hankkineet vankan perustietämyksen käsitellyn kulttuuripiirin peruskysymyksistä, hahmottamaan kohdettaan syvällisemmin kuin olisi mahdollista perinteisissä oppiaineissa, jois- sa Venäjä on vain yksi kohdealue monien mui- den joukossa.

Suomalaisen aluetutkimuksen ihanuus ja kurjuus

Suomalainen idäntutkimus on koko olemas- saolonsa aikana kärsinyt politiikanteon muut- tuvista tuulista. Autonomian aikana Venäjän keisarikunnan virkakoneisto saneli ylhäältä käsin opiskelevan nuorison Venäjä-tietouden. Esimerkkinä tästä linjasta voidaan mainita 1850- luvun tilanne, jolloin keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa oli peräti kaksi venäjän kielen ja kir- jallisuuden professuuria, joiden haltijat oli kum- pikin nimitetty suoraan Pietarista halti yliopiston

oman virantäyttömenettelyn. Sortovuosien aikana suhde Venäjään tulehtui myös akateemisessa maailmassa; venäjän kieli ja sen kulttuuri koettiin opiskelijoiden keskuudessa vieraaksi kun niitä koetettiin tyrkyttää väkisin suomalaisille.

Suomen itsenäistyttyä tilanne muuttui päinvastaiseen suuntaan; suuresta itäisestä naapurista ei haluttu tietää mitään. Venäjän historia koettiin tänä aikana uhaksi, ja sen ainoa oppituoli muutettiin nopeasti 1920-luvulla Suomen ja Skandinavian historian viraksi. Kylmän sodan aikana Venäjä-tutkimuksessa koettiin uudelleen vastakkainasettelun aikoja ja siksi olikin turvallisinta jättää asia tuuliajolle. Meille ei perustettu alan erityistä oppituolia eikä ko. alaa voinut lukea edes sivuaine-opintoina.

Kylmän sodan päättyminen ei kuitenkaan ratkaissut ko. ongelmaa vaikka Suomella ja suomalaisilla säilyikin, maantieteellisestä läheisyydestä johtuen, aina oma kansallinen, luonnollinen etunsa vaalittavanaan Venäjän suhteen. Euroopan Unioniin liittymisen myötä innostus Venäjään onneksi hieman kasvoi, sillä se koettiin, ainakin virallisesti, erääksi korkeakouluissa suoritettavan tieteen tekemisen painopistealueeksi. Opintojen koordinoitua varten perustettiin erityinen Aleksanteri-instituutti ja vuonna 2002 astui 5-vuotiseen pooliprofessuuriin ensimmäinen Venäjän tutkimuksen professori, Timo Vihavainen. Venäjän 1800- ja 1900-lukujen historiaan erikoistui myös professori Osmo Jussilalla.

Tutkimuksellisen mielenkiinnon vähäisyys on valitettavaa siksi että Venäjän merkitystä Suomelle ei voi kieltää. Euroopan Unionin jäsenenä Suomella ja suomalaisilla on maantieteellisestä läheisyydestä johtuen aina oma kansallinen, luonnollinen etunsa vaalittavanaan Venäjän suhteen. Liittymisen myötä innostus Venäjään on onneksi kasvanut, sillä se koetaan, ainakin virallisesti, erääksi korkeakouluissa suoritettavan tieteellisen tutkimuksen painopistealueeksi. EU:ssa oletetaan vastaavasti meillä olevan jotain erityistietoa Venäjän suhteen. Nämä odotukset ovat erityisen korkeat nyt kun olemme valmistautumassa toiseen puheenjohtajakautemme vuoden 2006 jälkimmäisellä puoliskolla. Hallinnon kansainvälisissä tapaamisissa Venäjän kehitys on yksi useimmin esiintyviä keskustelunaiheita. Tästä huolimatta meillä ei ole yhtään pysyvää Venäjän historian tai tutkimuksen oppituolia. Jollei muutosta saada aikaiseksi, on tilanne pitkän päälle kestämätön.

Suomalaisen idäntutkimuksen ongelmana on myös pitkäjänteisyyden puute. Helsingin yliopiston tosin annettiin viideksi vuodeksi em. Ve-

näjän tutkimuksen professorin virka mutta se päättyi aikanaan vuonna 2007. Sen jälkeen meillä ei ole enää ketään, joka huolehtisi professoritasolla suomalaisen Venäjä-tutkimuksen ylläpitämisestä ja kehittämisestä.

Venäjää opetetaan ja tutkitaankin yleensä jonkun yleisemmän tieteenalanimikkeen (historia, taloustiede, valtio-oppi jne.) alla. Helsingin yliopiston yhteydessä toimiva Aleksanteri-instituutti on tehnyt hyvää työtä Venäjään liittyvän tutkijakoulutuksen alueella – esimerkiksi Venäjään liittyviä väitöskirjoja tehdään kiitettävässä tahdissa. Tärkeää työtä tekevät myös eri yliopistojen venäjän kielen ja slavistiikan laitokset sekä maanpuolustuskorkeakoulu, missä Venäjään liittyvällä opetuksella on oma merkityksensä. Eri yliopistoissa tehdään koko ajan akateemisia jatko-opinnäytteitä. Perusopinnoissa Venäjään tutustuminen riippuu sen sijaan edelleen yksittäisten opettajien ja tutkijoiden henkilökohtaisista ratkaisuksista, olkoonkin että myös Russian Studies -ohjelmia alkaa löytyä eri puolilta.

Tilannetta kannattaa verrata suomalaiseen Amerikan tutkimukseen, josta on huolehdittu mielestämme jonkin verran paremmin. Renvall-instituuttiin on perustettu Pohjois-Amerikan tutkimuksen vakituinen professuuri. Amerikkalainen lentokonevalmistaja *McDonnell-Douglas* lahjoitti tämän professuurin aikoinaan Helsingin yliopistolle. Suomalainen Amerikka-tutkimus saa pitkäjänteistä apua myös erityisten *Fulbright* -lahjoitusprofessuurien kautta. Renvall-instituuttiin ja moniin muihin yliopistoihin saapuu aina vuodeksi kerrallaan vieraileva yhdysvaltalainen tai kanadalainen professori vahvistamaan suomalaisia opettajavoimia ja autamaan suomalaisten verkottumista amerikkalaiseen yliopistomaailmaan. Venäläisten vieraiden käynnit Suomessa ovat olleet lähes poikkeuksetta huomattavasti lyhyempiä.

Sanoma Oy:n pääomistaja Aatos Erkko on tukenut aluetutkimuksen kehittämistä lahjoittamalla Tampereen yliopistolle varat Amerikan tutkimuksen professuurin perustamiseen. Uusi määräaikainen professori on nimitetty tehtäväänsä viideksi vuodeksi 1.3.2006 alkaen Tampereen yliopiston historian laitokselle. Yliopisto on sitoutunut rahoittamaan kyseisen professuurin tietyin alkuvaiheen jälkeen. Pelkkä professuurin perustaminen ei tietenkään riitä laaja-alaisen aluetutkimuskokonaisuuden luomiseen, mutta se on välttämätön ehto työn käynnistymiselle.

Vaikka Venäjä on meidän naapurimaamme, ei meillä ole keskitetysti hoidettua kokonaisvaltaista järjestelmää Venäjän tutkimista varten. Neu-

vuostoliittoon liittyvän opetuksen ja tutkimuksen systematisointi oli kuitenkin esillä jo 1980-luvun alussa toimineessa Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan tutkimusta selvittäneessä opetusministeriön asettamassa työryhmässä. Sen suositukset eivät kuitenkaan johtaneet mihinkään merkittäviin tuloksiin, jollei sellaiseksi lasketa sitä, että alan suomalaiset tutkijat järjestäytyivät omaksi tieteelliseksi seurakseen, Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuraksi (VIETS), joka on perustamisestaan lähtien julkaissut myös neljä kertaa vuodessa ilmestyvää *Idäntutkimus* -lehteä.

Suomalaiset pääsivät mukaan länsimaiseen Neuvostoliiton tutkijoiden yhteistyöhön kuitenkin jo 1970-luvun lopussa, osin alan yhteis-pohjoismaisen tutkijayhteisön järjestäytymisen ansiosta (Nordiska Kommittén för Öststatsforskning). Sen hallituksen ensimmäiset suomalaisjäsenet olivat Ilmari Susiluoto Helsingin yliopistosta ja Sune Jungar Åbo Akademiasta. Pohjoismaisen komitean kautta suomalaiset pääsivät mukaan erilaisiin kansainvälisiin konferensseihin ja tutkimushankkeisiin. Kansallisen seuran perustamisen myötä suomalaisen tutkijayhteisön kansainvälistyminen vauhdittui entisestään [2]. Kun pohjoismainen yhteisö 1990-luvulla asteittain lamaantui, liittyi VIETS suoraan Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen kansainvälisen komitean jäsenjärjestöksi. Kehitys huipentui vuoteen 2000, jolloin Suomi isännöi Tampereella järjestettyä kuudetta Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen maailmankongressia.

Jos Venäjän tutkimuksen kansallisessa organisoinnissa on tällä hetkellä ongelmia, ei tilanne ole ainakaan parempi tarkasteltaessa islamilaisen maailman tai Itä-Aasian tutkimusta. Siellä riippuvuus yksittäisistä henkilöistä on vielä ilmeisempi. Selvää kuitenkin on, että niin kauan kuin suomalainen yliopistolaitos pohjautuu jyrkkiin tieteenalarajoihin, ei tieteenalarajat ylittävillä aluetutkimuksen hankkeilla ole kuin rajatut menestymisen mahdollisuudet, lukuun ottamatta ehkä EU-tutkimusta, jonka edistämiseen valtiolta on ottanut kiitettävän aktiivisen asenteen.

Miten nämä edellä kuvatut aluetutkimuksen ongelmat olisivat sitten ratkaistavissa? Opetuksen ja tutkimuksen pitkäjänteisyyden kannalta keskeiset Venäjän tutkimuksen professorit puuttuvat Suomesta. Tutkimuksen ja opetuksen jatkuvuuden turvaamiseksi olisikin Venäjän-tutkimuksen vakituinen oppituoli äärimmäisen tarpeellinen. Suomi on EU:ssa ottanut Venäjän asiantuntemuksen omaksi prioriteettialakseen, mutta tämä edellyttää myös riittävää tutkimuk-

sellista pohjaa. Muuten kysyntä ja tarjonta eivät kohta. Venäjän tutkimusta ei voi kuitenkaan harjoittaa vain "kursittamalla" asiantuntijoita, olkoonkin että sellaistaakin toimintaa tarvitaan meidän alati muuttuvassa maailmassamme.

Yksi mahdollisuus viedä alan kehitystä eteenpäin voisi olla se, että osa Venäjän Suomelle takaisin maksamista neuvostoaikaisista veloista käytettäisiin aikaisemmin mainitun Fulbright-ohjelman tapaan Venäjää koskevan laajapohjaisen valtakunnallisen tutkimus- ja opetusjärjestelmän rahoituspohjan luomiseen. Osa näin saatavista varoista voitaisiin käyttää alan perusopetuksen ja -tutkimuksen vahvistamiseen, osa taas akateemisen yhteisön ulkopuolella työskentelevien henkilöiden tutkimusvapaiden mahdollistamiseen. Uskomme, että myös yliopistot olisivat tällaisesta ratkaisusta kiinnostuneita. Se olisi pidemmällä tähtäimellä myös Suomen kansallisten etujen mukaista.

Opetusministeriön ja yliopistojen sekä Suomen Akatemian on tartuttava tähän asiaan pontevasti ja organisoitava yhteistyössä Venäjän-tutkimuksen rakenteet pysyväälle pohjalle. Tässä ne varmasti saisivat tukea niin valtiovalalta kuin elinkeinoelämältäkin. Ongelmaa ei ratkaista hurskailla juhlapuheilla tai näennäisellä tuella vaan ainoastaan johdonmukaisella työllä.

VIITTEET

- [1] Neuvostoliiton tiedeakatemia puitteissa toimi aikoinaan erilaisia poliittisesti vaikutusvaltaisia aluepainotteisia tutkimuslaitoksia kuten Yhdysvaltain ja Kanadan instituutti sekä Kauko-Idän instituutti.
- [2] Olisikin kaikin puolin toivottavaa, että oppialan itseyttä vahvistamiseksi Suomessa käynnistettäisiin mahdollisimman pian suomalaisen Neuvostoliitto- ja Venäjä-tutkimuksen tieteellisen historian kirjoittaminen jatkoksi Ville Pernaan vuonna 2002 valmistuneelle Neuvostoliitto-instituutin historialle (*Perna* 2002).

KIRJALLISUUTTA

- Hanak, Harry (1998): "Preface". *Historians and Nation-Builders. Central and South-East Europe*. Edited by Denis Deletant & Harry Hanak. Studies in Russia and East Europe.
- Iivonen, Jyrki (1984): *From the Totalitarian Theory Towards the Understanding of Socialist Reality*. University of Tampere, Department of Political Science, Research Reports, no. 37/1984.
- Mickiewicz, Adam (1998): *Puolan kansakunnan aikakirjat maailman alusta Puolan kansan marttyyriuteen saakka*. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti.
- Perna, Ville (2002): *Tehtävänä Neuvostoliitto. Opetusministeriön rooli Neuvostoliittoinstituutin roolit suomalaisessa politiikassa 1944–1992*. Venäjän ja

Itä-Euroopan instituutti.

Rigby, S. H. (2006): *S. H. Rigby on Miguel A. Cabrera. Postsocial history: An Introduction. History and Theory*. Studies in The Philosophy of History. Vol. 45, Number 1, February 2006.

Sulkunen, Irma (2006): "Mikä historiassa on totta? Kansallisen historian myytit ja todellisuus". *Historiallinen aikakauskirja* 104. 1/2006.

Kirjoittajista Jyrki Iivonen on valtiotieteen tohtori ja puolustusministeriön viestintäjohtaja sekä Helsingin ja Tampereen yliopistojen dosentti. Arto Luukkanen on teologian tohtori, Joensuun yliopiston Cross Border Universityn johtaja ja professori.